

Regina Jackūnaitė

LIETUVIŠKA KINO KRONIKA - ISTORIJS ŠALTINIS

Kino kronika, tai trumpo metražo dokumentinio filmo forma, ypač paplitusi 20-ojo amžiaus pirmoje pusėje. Tai buvo naujienų šaltinis, aktualijos ir pramoga kino teatrų žiūrovams. Kino kronika paprastai buvo rodoma prieš pagrindinį filmą.

Susipažinimas su tarpukario Lietuvos kino kronika galėtų praplėsti supratimą apie svarbų Lietuvos istorijos laikotarpį, papildyti istorinių šaltinių bazę, arba būti pagrindiniu šaltiniu, kai norima perteikti to meto atmosferą, gestus, ritualus, bendrą situaciją visuomenėje. Žiūrint iš tradicinės istoriografijos taško, kai svarbiausi yra įvykiai, kino dokumentas retai gali būti naudingas, bet, jei žiūrėsime į istoriją sociokultūriniu aspektu, kai svarbiausia laikmečio atmosfera, ritualai, vertybės, bendra visuomeninė situacija - tai kino dokumentas dažnai bus vienintelis šaltinis.

Tarpukario Lietuvos kino kronikos išliko labai mažai. Tai, kad nebeturime didžiosios dalies kronikų, lėmė istoriniai įvykiai - lietuviška kino kronika pakliuvo į Sovietų Sąjungos archyvus, o visa likusi filmuota medžiaga, buvusi ne valstybės rankose, buvo negarsinama. Užsienyje likusi Lietuvos kino kronika buvo "už geležinės uždangos". Vis dėlto, Centriniam valstybės archyvui pavyko iš Maskvos atgauti dalį kino kronikos dar sovietiniais laikais, o dabar kartas nuo karto gaunami kino archyvai iš užsienio lietuvių.

Šioje teminėje paskaitoje parodysiu kino kronikos ištraukų apie politikos veikėjus, kariuomenę, pramonę ir žemės ūkį.

POLITIKOS VEIKĖJAI

Tarpukario Lietuvos kino kronika užfiksavo daug istorinių asmenybių, ypač politikos veikėjų. Juose galime pamatyti visus tris Lietuvos prezidentus: Antaną Smetoną, Aleksandrą Stulginskį, Kazį Grinių. Tiesa, Kazys Grinius užfiksuotas tik vieninteliame Jono. K. Miliaus filme, ir, be to, labai trumpai. Nemažai išliko ir nufilmuotų ministrų. Iš Nepriklausomybės akto signatarų užfiksuoti Jonas Basanavičius, Jonas Vileišis, Kazys Bizauskas, Vladas Mironas, Justinas Staugaitis.

Plačiausiai iš kino kronikos atsiskleidžia Antano Smetonos portretas. Filme "Iš p. Respublikos prezidento kelionės po Lietuvą" /1927/ užfiksuotas Antano Smetonos vizitas į Suvalkijos miestus ir miestelius - Garliavą, Veiverius, Marijampolę ir Liudvinavą. Tai galima traktuoti kaip Antano Smetonos užsitvirtinimą Lietuvos visuomenėje. Nufilmuotas jo apsilankymas

Garliavoje, Veiveriuose, Marijampolėje, Liudvinave. Čia mes matome Antano Smetonos garbingo sutikimo momentus - gėlių įteikimą, gėlių mėtymą po kojomis, ne tik vaišinimą su duona ir druska, bet ir su karčiąja. Marijampolėje nufilmuotas jo apsilankymas Rygiškių Jono gimnazijoje bei paradas jo garbei, Liudvinave - susitikimas su ūkininkais, o Garliavoje - su žydų bendruomene.

Kita kronika - "Nepriklausomos Lietuvos sukaktis" /1928/ užfiksavo Lietuvos Nepriklausomybės dešimtmečio renginius, kuriuose dažniausiai kamera nukrypsta į prezidentą Antaną Smetoną. Čia galime pamatyti ir pulkininką Povilą Plechavičių ant nerimastingo žirgo, raportuojantį parade prezidentui. Jis vadovavo 1926 metų gruodžio 17 d. perversmui Lietuvoje. Nuo 1927 m. buvo Lietuvos kariuomenės vyriausiojo štabo viršininku.

Filme "Antroji dainų šventė" /1928/ matome Antano Smetonos iškylą miškuose. Užrašas skelbia, kad tai - "Lietuvos Respublikos Prezidento sportas miškuose", o po jo matome jojančius miško keliu prezidentą Antaną Smetoną, jo žmoną, generolą Žukauską ir kitus karininkus. Paskui visi gražiai susėda ant žolytės, šnekučiuojasi, rūko. Toliau Antanas Smetona nufilmuotas su šeima prezidentūros kiemelyje ir savo kabinete prie stalo.

Filmas - "Iš Lietuvos aeroklubo gyvenimo" /1935/ - buvo užsakytas papasakoti apie klubo veiklą - kartu su Šaulių sąjunga surengtą priešlėktuvinės-priešcheminės apsaugos parodą Kaune, pirmą Baltijos šalyse įsigyto malūnsparnio-autožiro pristatymo iškilmes. Iš filmo sužinome, kad Lietuvos aeroklubo garbės pirmininkas buvo prezidentas Antanas Smetona, o realiai pirmininkavo prof. Zigmas Žemaitis. Šiame filme aiškiai matosi Prezidento Antano Smetonos automobilio numeris, kuris buvo K1.

Garsinis filmas "Vilniaus krašto gražinimas" /1939/ yra vienas iš vertingiausių kino dokumentų, nors išlikęs labai netvarkingos būklės. Šiame filme užfiksuotos didžiulės manifestacijos priešais Prezidento rūmus, atėjus žiniai, kad Vilniaus kraštas gražinamas Lietuvai. Filme išgirstame prezidento Antano Smetonos kalbą. Ji orientuota į Rusiją: "Mes gauname ribas su mums drauginga valstybe Rusija..., su mūsų didžiuoju kaimynu buvo visą laiką draugingi santykiai, yra draugingi ir turi būti ateity draugingi... Mes vieni esame per maži..."

Filme "Trečioji Lietuvos žemės ūkio ir pramonės paroda" /1924/ nufilmuotas visuomenės veikėjų ir vyriausybės narių atvykimas į parodą bei momentai iš pačios žemės ūkio ir pramonės parodos. Šiame filme pirmą kartą galime pamatyti Lietuvos patriarchą dr. Joną Basanavičių, Žemės ūkio reformatorių Mykolą Krupavičių, tuometinį prezidentą Aleksandrą Stulginskį. Prie šio filmo prilipintas ir kitas filmas "Pirmoji dainų šventė". Čia taip pat nufilmuota daug įžymių visuomenės veikėjų ir vyriausybės atstovų.

Prezidentas Aleksandras Stulginskis užfiksuotas 1925-tųjų metų filme "Septinta Lietuvos nepriklausomybės šventė". Jame matome parodą, vainikų padėjimą prie Nežinomo kareivio kapo.

Šioje kronikoje galime pamatyti literatūrinės lietuvių kalbos puoselėtoją - Joną Jablonskį ir Mažosios Lietuvos patriarchą Martyną Jankų.

Filme „Lietuvoje 1929 metais“ matome kadencijas baigusius prezidentus Aleksandrą Stulginskį ir Kazį Grinių.

POLITIKOS VEIKĖJAI FILMUOSE

NEPRIKLAUSOMYBĖS AKTO SIGNATARAI

Jonas Basanavičius

“Pirmoji dainų šventė”

Kazys Bizauskas

“Vilniaus krašto grąžinimas”

Kun. Justinas Staugaitis

“Pirmoji dainų šventė”

Jonas Vileišis

“Pirmoji dainų šventė”

LIETUVOS PREZIDENTAI

Antanas Smetona

1. “Iš p. Respublikos prezidento kelionės po Lietuvą”
2. “Nepriklausomos Lietuvos sukaktis”
3. “Antroji dainų šventė”
4. “Lietuvoje 1929 metais” I, II, III d.
5. “Iš Lietuvos aeroklubo gyvenimo”
6. “Vilniaus krašto grąžinimas”

Aleksandras Stulginskis

1. “Pirmoji dainų šventė”
2. “Septinta Lietuvos Nepriklausomybės šventė”
3. “Lietuvoje 1929 metais”

Kazys Grinius

“Lietuvoje 1929 metais”

VISUOMENĖS STRUKTŪROS

Kariuomenė

Tai viena iš plačiausiai atspindėtų visuomeninių struktūrų tarpukario kronikoje. Tai įrodo, kad kariuomenė aktyviai dalyvavo valstybės gyvenime. Kariuomenė dalyvavo visose šventėse, svarbiuose susitikimuose. Kino kronikoje įamžinta karių garbės sargyba ir raitelių garbės palyda, Antanui Smetonai atvykus į Marijampolę /“Iš p.R. Prezidento kelionės po Lietuvą“/. Karių garbės sargyba stovėdavo, padedant per šventes vainikus prie paminklo “Žuvusiems kariams už Nepriklausomybę”. Neatskiriama kariuomenės dalis buvo ir karinis orkestras, grojantis per šventes.

Pasižiūrėjus Lietuvos ikikarinę kino kroniką atrodo, kad kariuomenė dalyvavo ne tik valstybės gyvenime, bet ir jos valdyme. Visose nufilmuotose šventėse karininkai stovi prie vyriausybės, karininkai lydi Antaną Smetoną kelionėje po Lietuvą 1927 metais, karininkai bendrauja su juo iškyloje miške.

Nė viena valstybinė šventė, jubiliejus, reikšmingas įvykis, atrodo, neapsieidavo be karinio parado. Išliko kadru su paradais, rengtais Kaune 1925, 1928 metais, Antano Smetonos atvykimo į Marijampolę proga.

Kronika užfiksavo ir karinius ritualus - saljutavimą karininkams, raportą prezidentui: filme “Nepriklausomos Lietuvos sukaktis” /1928/ paradiui vadovaujantis pulk. Povilas Plechavičius ant žirgo raportuoja Antanui Smetonai. Paraduose kartu su kariuomene dalyvaudavo savanoriai, visuomeninės organizacijos, gimnazistai.

Kino kronika gali suteikti daug informacijos apie kariuomenės aprangą, kurioje matosi pasikeitimų. Iš karių aprangos galima spręsti apie laipsnį, apie priklausymą tam tikram daliniui - apie tai byloja ir vėliavos, kurios ikikarinėje Lietuvoje buvo labai populiarios. Atrodo, kad svarbią kariuomenės dalį sudarė raiteliai. Kronikose ypač ryškiai matosi paraduose demonstruojamos sunkiosios ginkluotės kaita ir modernėjimas. Apie priešlėktuvinę gynybą, priešchemines apsaugos priemones galima sužinoti iš filmo “Iš Lietuvos aeroklubo gyvenimo”, kur matome fragmentus iš Kaune surengtos Aeroklubo ir Lietuvos šaulių sąjungos priešlėktuvinės-priešcheminės apsaugos parodą Kaune.

Kariuomenė filmuose

1. “Pirmoji dainų šventė”

2. "Septinta Lietuvos Nepriklausomybės šventė"
3. "Iš. p Respublikos prezidento kelionės po Lietuvą"
4. "Nepriklausomos Lietuvos sukaktis"
5. "Antroji dainų šventė"
6. "Iš Lietuvos aeroklubo gyvenimo"
7. "Vilniaus krašto gražinimas"

Pramonė

Šia tema kino kadru yra nedaug. Beveik visi jie - iš kino kronikos apie Lietuvos Nepriklausomybės 10-tųjų metinių minėjimą Šiauliuose. Taigi, juose atsispindi tik Šiaulių pramonė. Kaune užfiksuota gelumbės fabrikas „Drobė“ /"Copia Lituania"/, bei Kauno priemiesčio "Maisto" bendrovės skerdykla /filme "Kauno apylinkės"/. Pastaroji nufilmuota gana detalai. Iš toli matosi didelė, švari teritorija su gražiais pastatais, nufilmuoti užtvaruose atvežti gyvuliai, darbas skerdykloje: vyrai stumia pakabintą kiaulieną, mėsos kapojimo-pjaustymo ir dešrų gaminimo skyriuje darbininkai pjausto mėsas, daro dešras. Kitame kadre parodomi jau išrūkyti kumpiai, skilandžiai ir dešros. Nufilmuota ir skerdyklos elektros stotis - prie įrengimų, krosnių dirbantys darbininkai.

Apie Šiaulių pramonę vienuose kadruose liko užfiksuoti tik pastatai, išeinantys, įeinantys pro vartus darbininkai, kituose - ir pats darbas. Ch. Frenkelio Odos fabrikas, Saldainių fabrikas "Birutė", Arnold Sorensen Šprotų fabrikas išliko tik kaip pastatai su iškabom. Brolių Nurokų odos fabrikas užfiksuotas šiek tiek plačiau: matosi teritorija, pastatai, gausybė darbininkų, einančių į darbą, išvažiuojantys odų prikrautas vežimas ir sunkvežimis. L. Berenšteino linų apdirbimo fabrike "Semlin" didžiuliam kieme irgi nufilmuotas karštas darbmetis - moterys tvarko linus, važiuoja sunkvežimis. O atskirame kadre, greičiausiai fabriko šeimininkas, demonstruoja kamerai linus.

"Skaniausiai" atrodo darbas saldainių fabrike "Rūta", nufilmuotas ne tik kronikoje "Lietuvos Nepriklausomybės 10-tųjų metinių minėjimas Šiauliuose", bet ir Jono K. Miliaus filme "Kauno apylinkės". Kadruose pakankamai detalai parodoma saldainių gamyba: žaliavos ruoša, saldainių formavimas, įvyniojimas, svėrimas, pakavimas. Nufilmuotas ir fabriko šeimininkas, bei administracijos kabinetas su darbuotojais. Filmo "Kauno apylinkės" užrašas skelbia, kad "Rūtos" saldainių fabrikas yra gavęs "bent kelis aukso medalius".

Iš kronikoje pamatytų vaizdų su pastatų, darbininkų skaičiumi galima spręsti apie fabriko dydį - atrodo, kad brolių Nurokų odos ar Linų apdirbimo fabrikas "Semlin" buvo tikrai nemaži. Iš iškabose parašytų fabriko savininkų pavardžių galima spręsti, kad nemaža dalis pramonės įmonių priklausė ne lietuviams.

Filmas “Lietuvos Nepriklausomybės 10-tųjų metinių minėjimas Šiauliuose” /1928/ apžvelgia ne tik pramonę, bet ir Šiaulių miesto gatves su parduotuvėmis ir pramonės įmonėmis. Čia užfiksuoti įdomūs ir “linksni” momentai - vyras demonstruojantis kamerai savo ilgų ūsų užrietimą, bei pirmoji reklama - kadre ranka laiko atidarytą šprotų konservų dėžutę, ją palenkia ir bėga aliejus...

Pramonė filmuose

Brolių Nurokų Odos fabrikas

1. “Lietuvos Nepriklausomybės 10-ųjų metinių minėjimas Šiauliuose”

L.Berenšteino linų apdirbimo fabrikas “Semlin”

1. “Lietuvos Nepriklausomybės 10-ųjų metinių minėjimas Šiauliuose”

Arnold Sorensen Šprotų fabrikas

1. “Lietuvos Nepriklausomybės 10-ųjų metinių minėjimas Šiauliuose”

Saldainių fabrikas “Birutė”

1. “Lietuvos Nepriklausomybės 10-ųjų metinių minėjimas Šiauliuose”

Ch.Frenkelio odos fabrikas

1. “Lietuvos Nepriklausomybės 10-ųjų metinių minėjimas Šiauliuose”

Saldainių fabrikas “Rūta” Šiauliuose

1. “Kauno apylinkės”

“Maisto” b-vės skerdykla Kauno priemiesty

1. “Kauno apylinkės”

Žemės ūkis

Archyvuose išliko nedaug kadrų apie žemės ūkį.

Jonas K.Milius savo kino kronikoje “1929 metai Lietuvoje” nufilmavo ne tik žemės ūkio darbus, ūkį Žemaitijoje - Petro Jeso Labardžių kaime. Užfiksuotos ūkininko šeima, darbininkai, pastatai.

Iš žemės ūkio darbų įspūdingai atrodo linų apdirbimas - rovimas, šukavimas. Kitame ūkyje nufilmuota šienapjūtė: grėbimas, tvarkymas jaujoje . Liko kadru ir su javų pjovimu - juos vyrai pjauna dar su dalgiais, o moterys riša į gubas, po to kartu kulia juos spragilais. Jonas K. Milius nufilmavo ir ūkio paukščius bei gyvulius, plaukiojančias prūde antis.

Tame pačiame filme nufilmuotas ir antrasis Lietuvos prezidentas - Aleksandras Stulginskis savame Jokūbavo dvare su šeima ir ūkio darbininkais.

Vėlesniuose brolių Kazio ir Mečio Matuzų spalvotuose filmuose taip pat galima pamatyti sodybų, gyvulių, naminių paukščių, laukų arimą, šienapjūtės ir rugiapjūtės darbų.

Žemės ūkio pasiekimai buvo demonstruojami parodose. Tai galima sužinoti iš trumpos kino kronikos apie I-osios žemaičių apygardos žemės ūkio ir pramonės parodos atidarymą ir apie III-ąją Žemės ūkio ir pramonės parodą Kaune, kurioje dalyvavo žemės reformos kūrėjas - Žemės ūkio ministras Mykolas Krupavičius.

Iš kino kronikos galima gauti informacijos apie tai, kaip buvo atliekami žemės ūkio darbai, kokiais padargais buvo dirbama, kokie buvo auginami augalai, gyvuliai, kaip atrodė ūkiai. O svarbiausia - užfiksuota modernizacija žemės ūkyje.

Žemės ūkis filmuose

Ūkiai

1. "Iš p. Respublikos prezidento kelionės po Lietuvą"
2. "Lietuvoje 1929 metais" I, V d.

Žemės ūkio darbai

1. "Lietuvoje 1929 metais" V d.
2. "Tėvynėj brangioj"
3. "Ten, kur Nemunas banguoja"

6.3. Žemės ūkio parodos

1. "Antroji dainų šventė"
2. "Copia Lituania"